

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISBN:1300-9702 e-ISBN: 2149-3243

COVID-19 SONRASI ULUSLARARASI POLİTİKADAKİ OLASI DEĞİŞİMLERE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

An Evaluation of Possible Alteration in International Policy After COVID-19

Osman AĞIR¹

¹ Doç. Dr. İnönü Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, osmanagir@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1087-0478

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
25.02.2021
Kabul/Accepted:
27.04.2021

DOI:

10.18069/firatsbed.886681

Anahtar Kelimeler

COVID-19-,
Uluslararası Politika,
Uluslararası Örgütler,
Küresel Sistem,

ÖZ

Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılında ortaya çıkan ve çok kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayılan COVID-19, insanlık için çok boyutlu tehdit oluşturmaya başlamıştır. Salgının uluslararası sisteme, ulus devlet yapılanmalarına, ekonomik yapılanmalara ve toplumsal yaşama kısa sürede çok boyutlu olumsuz etkileri olmuştur. Devletler, uluslararası örgütler, bunların oluşmasına katkı sağladığı bölgesel sistemler ve yapısal belirleyiciler arasındaki etkileşimlerden oluşan uluslararası sistemin salgına yönelik olarak topyekün bir çözüm üretilmesi noktasında yetersiz kalması, BM ve AB gibi uluslararası oluşumların meşruiyet krizi yaşamalarına neden olmuş, salgın sonrası uluslararası politika aktörlerinin yeniden yapılandırılması tartışılır hale gelmiştir. "Pandemi sonrası uluslararası sistemde ne gibi değişimlerin yaşanacağı" sorusuna cevap aranacak olan bu çalışmada, salgın sonrası uluslararası politikada meydana gelebilecek olası değişimlerin tartışılması amaçlanmıştır, salgının siyasi ekonomik ve toplumsal etkileri ele alınarak salgın sonrası uluslararası politikada meydana gelebilecek olası değişimlere yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

COVID-19, which emerged in Wuhan (China) in 2019 and spread all over the world in a very short time, has started to a multidimensional threat to humanity. The epidemic had multiple negative effects on the international system, nation-state structures, economic structures and social life in a short time. The insufficiency of the international system, which consists of the interactions between states, international organizations, regional systems and structural determinants that they have contributed to, to produce an overall solution, has caused international organizations such as the UN and the EU to experience a legitimacy crisis. Therefore, it has become debatable that international policy actors can be restructured after the epidemic. Since the beginning of the epidemic, the international community has not been able to form a concrete global strategy to combat the global pandemic. In the study, an answer to the question "What kind of changes will occur in the international system after the pandemic" will be sought. In the article, the main purpose of which is to discuss possible changes that may occur in international policy after the epidemic, the political, economic and social effects of the epidemic were evaluated and possible changes in international policy after the epidemic were made.

Keywords

COVID-19,
International Politics,
International
Organizations,
Global System

Atf/Citation: AĞIR, O. (2021). COVID-19 Sonrası Uluslararası Politikadaki Olası Değişimlere Yönelik Bir Değerlendirme. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 31, 2(887-896).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Osman AĞIR, osmanagir@hotmail.com

1. Giriş

Tarihi değişimlerin önemli bir parçası olan salgın hastalıklar sosyal, toplumsal ve siyasi gelişmeleri ciddi bir şekilde etkileyerek hem ulusal kamu politikalarında hem de uluslararası sistemde bazı kırılmalar yaşanmasına neden olmuşlardır. 14. yüzyılda yaşanan veba krizi Avrupa'daki feodal sistemin temellerini sarsmış; Batı Avrupa'yı daha modern ve ticaret odaklı bir yapıya doğru itmiştir. 15. ve 17. yüzyıllar arasında gözlenen çiçek hastalığı Avrupa'nın dünya çapında yayılmasına ve genişlemesine büyük bir katkı yapmış, Amerika'da ise köleliğin yerleşik hale gelmesine neden olmuştur. Amerika kıtasındaki Afrikalı köleler arasında yayılan sarıhumma hem Latin Amerika'daki ilk bağımsızlık devrimini tetiklemiş hem de Avrupalı güçlerin bölgeden çekilmesine neden olarak ABD'nin güçlenmesinin önünü açmıştır. 19. yüzyıl sonlarında gözlenen Afrika sığır vebası Avrupalı kolonyal devletlerin Afrika'daki hegemonyasını genişletmesini kolaylaştırmıştır. Küresel salgınlardan günümüze en yakın olan 1918 İspanyol Gribi sonucunda ise devletler sağlık yapılanmalarını yeniden düzenlemek ve kamu sağlığı stratejilerini gözden geçirmek durumunda kalmışlardır (Oğurlu, 2020: 800). 2019 sonlarında ortaya çıkan ve henüz ne zaman sonlanacağı kestirilemeyen Covid-19 salgınının da, önceki salgılarda olduğu gibi, hem ulusal hem de uluslararası politikada bazı kırılmalara neden olacağı beklenmektedir.

Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve çok kısa süre içinde; kuzey-güney, doğu-batı, zengin-fakir, küçük-büyük ayrımı yapmadan tüm ülkelere yayılan COVID-19 insanlık için çok boyutlu tehdit oluşturmaya başlamıştır. Salgın sonrası çok kısa sürede ülkeler arası insan hareketliliği neredeyse tamamen durmuş, devletler dış ülkelerdeki vatandaşlarının ülkelerine transferi için yoğun çaba sarfetmişlerdir. İnsan hareketliliğinin yanında ticaret de durma noktasında gelmiş ve her şey sorgulanır hale gelmiştir. Virüsün kaynağı noktasında ise tartışmalar başlamış, Çin'de yarasalardan insana bulaştığı ifade edilmesine karşın, bu virüsün laboratuvar üretimi bir biyolojik silah olup olmadığı çeşitli çevrelerde tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların önümüzdeki dönemde de uzun süre devam etmesi ve uluslararası politikada, özellikle ABD ve Çin arasında, uzun süre polemik konusu yapılmaya devam edeceği beklenmektedir.

Kökleri daha eskilere dayansa da Birinci Dünya Savaşı sonrası inşa edilmeye başlanan uluslararası sistem, İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ve SSCB'nin başını çektiği iki kutuplu bir yapıya evrilmiştir. SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte ise ABD, tek kutuplu dünya sistemi oluşturmaya çabalamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası şekillenmeye başlayan küresel sistem, serbest piyasa ideolojisi ve uluslararası kurumlar (BM sistemi, AB vb.) aracılığıyla şekillenmiştir. Yeni dönemde küresel sorunların çözümü ve uluslararası politikada devletlerin yanında uluslararası örgütler de etkili olmaya başlamışlardır. Devletlerarası sınırlar geçişken hale gelmiş ve insan yaşamı giderek küreselleşmiştir. Bu uluslararası sistemin içerisinde malların, insanların, sermayenin göreceli olarak serbest dolaşımı ve sınırların esnekleşmesi ise kanıksadığımız bir durum haline gelmiştir. Sınırlar arası hareketlilik sadece elinde çeşitli kaynakları olan küçük bir zümrenin değil hemen herkesi içine alan, turizm, eğitim, ticaret, ziyaret, iş, diplomasi gibi boyutları içeren bir olgu olarak virüsün de yayılmasını kolaylaştırmıştır (Müftüler, 2020: 22). Son dönemlerde insanlığın yüz yüze kalmış olduğu en büyük kriz sayılabilecek virüs karşısında, tamamen güvenlik odaklı olarak kurgulanmış ve kurumlarını bu doğrultuda şekillendirmiş olan uluslararası sistem, krizi yönetmek konusunda önemli bir başarı sağlayamamıştır. Küresel salgın karşısında ulusal düzeyde mücadeleler başlamış, uluslararası işbirliği yeterli düzeyde sağlanamamıştır. Uluslararası sistemin çaresizliğinin sonucu olarak ulusal sınırlar kapatılarak virüsten korunulmaya çalışılmıştır.

Temel sorunsalı, "COVID-19 küresel salgını sonrası uluslararası sistemde ne gibi değişimlerin yaşanacağı" olan bu çalışma, salgın sonrası uluslararası alanda 1789 Fransız Devrimi, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemlerde olduğu gibi köklü sistem değişiklikleri yaşanmayacağı; buna mukabil önemli paradigma değişiklikleri yaşanabileceği, uluslararası işbirliğinin her zamankinden daha önemli hale geleceği ve mevcut sistemin daha fazla sorgulanacağı denencesine dayalı olarak hazırlanmıştır.

2. COVID-19'un Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Etkileri

Covid 19 insan sağlığını derinden etkilemesi ve çok hızlı yayılması nedeniyle çok kısa sürede küresel bir salgın haline gelmiştir. Salgın, insan yaşamını çok boyutlu etkilemesi nedeniyle sadece sağlık alanında çalışan bilim insanlarının sorunu olmaktan çıkmış, siyasi, ekonomik ve toplumsal yönleriyle ele alınması gereken bir hal almıştır. Salgının uluslararası sisteme, ulus devlet yapılanmalarına, ekonomik yapılanmalara ve toplumsal yaşama kısa sürede çok boyutlu olumsuz etkileri olmuştur. Bu bölümde salgının etkileri çeşitli boyutlarıyla ele alınacaktır.

2.1. Siyasi Etkileri

Salgının en beklenmedik sonuçlarından birisi uluslararası işbirliği, küresel yönetim ve uluslararası dayanışmanın temellerinin ne kadar zayıf olduğunu göstermesi olmuştur. Küresel seviyede bütün insanlığı ilgilendiren bir kriz zamanında bile yeterli iletişimin olmaması ve uluslar üstü koordinasyon mekanizmalarının eksikliği ile krizin boyutları daha da büyümüştür (Müftüler, 2020: 21). 2000 yılının sonlarındaki kriz benzeri bu krizin de uluslararası ilişkilere büyük etkileri olacaktır. Küresel sistemde yapısal değişiklikler beklenmektedir (Olivia ve Gracia, 2020: 13). Buna karşılık, COVID-19 krizinin, uluslararası ilişkiler alanında büyük bir düzen değişikliğini tetiklemeyecek, bu alanda gündeme getirilecek kapsamlı değişim önerileri genel kabul görmeyecektir. Yaşadığımız salgın, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, idealist, uzun vadeyi ön plana alan “yeni düzen” yaklaşımı ile reel politik merkezli olduğunu varsayan, kısa vadeye yoğunlaşan “eski düzenin radikal önlem, tedbir ve uygulamalarla sürdürülmesi” siyaseti arasında yaşanan çatışmaya benzer bir gerginliği ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir (Hanioglu, 2020: 25).

COVID-19’un olası etkisini anlamaya çalışırken ilk akla gelen sorulardan birisi Soğuk Savaş sonrası kurulan ve son yıllarda çöküşte olduğu söylenen liberal dünya düzeninin yerine yenisini getirip getirmeyeceğidir. Mevcut dünya düzeni güçler dağılımı açısından ABD’nin üstünlüğüne dayalı çok kutupluluk hali olarak değerlendirilmektedir. COVID-19 pandemisi sonrasında yakın-orta vadede Çin’in ABD’nin yerine geçecek bir süper güç konumuna yükselmesi senaryosu çok fazla olası değildir. ABD son yıllarda kendi formüle ettiği “liberal normları” yine kendi politikaları ile zayıflatıyorsa da, Çin’in yeni bir düzen kurabilme kapasitesi sınırlıdır. AB, liberal düzeni korumakla ilgili ABD’ye bağımlılıktan kurtulamamaktadır. Rusya’nın ise düzensizlikten beslenen bir büyük güç olarak düzen kurma kapasitesi bulunmamaktadır (Duran, 2020: 29).

Uluslararası siyaset, yüksek politika ve düşük politika olmak üzere ikiye bölünmüştür. Yüksek politika devletlerin devamlılığı ve güvenlik konuları oluştururken; düşük politika ise geriye kalan her şeyi içermektedir. Pandemiyle birlikte halk sağlığı yüksek politika alanına dönüşmüş durumdadır (Carrieras ve Malamud, 2020: 20). Yüksek politika alanına dönüşmüş olan halk sağlığı alanında uluslararası sistemin çözüm üretmemesi ulus devletlerin sağlık yapılanmalarını güçlendirmelerine yol açacaktır.

Salgınla birlikte, gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın tüm dünya ülkelerinde etkisiz ve işlevsiz hükümet ve toplumsal eşitsizlik sorunu açığa çıkmış ve ülkeler tüm alanlarda etkin olmak zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda salgına karşı performans belirleyen başlıca etken devlet kapasitesi, sosyal güven ve güçlü liderlik olmuştur. Fukuyama’nın ifade ettiği üzere bu üç unsurdan mahrum olan ülkelerde devlet, işlevsiz kalmış, toplum kutuplaşmış ve ekonomik çöküşün önüne geçilememiştir (Valiyeva, 2020: 391). Ulus devletler kendi vatandaşlarını korumak için küreselleşmenin çeşitli boyutlarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Devletler arasında siyasi, ekonomik ve toplumsal etkileşimin daha sınırlı olduğu yeni bir dünya düzenine doğru bir yönelim daha şimdiden belirginleşmiş durumdadır (Müftüler, 2020: 22). Bir milletin gücü, diğer devletlerin başarısızlıklarından ziyade, kendi ülke içi başarısına bağlı hale gelmiştir (Aydınlı, 2020: 39). Bu durum ulus devlet yapılanmalarını daha şimdiden güçlü hale getirmiştir. Belirtilmesi gerekir ki başarı ve başarısızlığın kuşkusuz siyasi sonuçları olabilecektir. Krizi başarılı yönetebilen rejimler güçlenirken, başarısız yönetenlerin ise meşruiyet krizi yaşamaları muhtemeldir.

Başlangıçta otoriter rejimlerin salgına daha hızlı ve net önlemlerle karşılık vererek başarılı oldukları izlenimi uyandıysa da bu görüş yerini artık önemli olanın rejim türünden ziyade, rejimin etkinliği ve becerisi olduğu anlayışına bırakmıştır. Tüm rejim türlerinin de güvenlikleri ve varlıkları söz konusu olduğunda vatandaşların özgürlüklerinden devlet lehine taviz vermeye hazır oldukları görülmüştür (Aydın, 2020: 40). Çin deneyiminden yola çıkılarak otoriter rejimlerin bu tip kriz durumlarında daha sert önlemler alabilerek başarılı olduğu, Çin’de alınan katı önlemler Batı’nın liberal sistemlerinde mümkün olamadığı için ABD’nin, İtalya’nın, İspanya’nın bu süreci ağır geçirdiği bir olgu ise de; Almanya’nın, Japonya’nın, Güney Kore’nin liberal demokrasileri de virüsle mücadelede önemli başarılar sağlayabilmişlerdir. Dolayısıyla rejimin türünden ziyade devletin güçlü kurumsal kapasitesi ve işleyişinin mücadelede belirleyici olduğu görülmüştür (Atlı, 2020: 58). Virüsle mücadelede rejim türünden ziyade güçlü kurumlara ve disiplinli topluma sahip olmanın önemi anlaşılmıştır. Otoriter bir rejime sahip Çin virüsle mücadelede başarılı olurken benzer yönetim türüne sahip birçok ülke ise başarısız olmuştur. Benzer biçimde demokratik rejime sahip olan ABD, İtalya ve İspanya başarısız olurken, Almanya ve Güney Kore başta olmak üzere bazı demokratik ülkelerin başarılı oldukları görülmüştür. Buradan, etkili kurumlara sahip devletlerin krizi başarıyla yönetebildikleri anlaşılmaktadır.

Virüse karşı etkili bir mücadele yürütülememesinde 1970’lerden itibaren hız kazanan neoliberal politikalar nedeniyle devletlerin ekonominin hayati alanlarından ve sağlık sektöründen uzaklaşarak bu alanları tamamen özel sektöre bırakmaları etkili olmuştur (Avarez, 2020: 11). Bu noktada sağlık, su ve gıda kaynaklarına sahip

olma ve bunlara erişimde lojistik destek alanlarının yeniden düzenlenmesi gibi sadece özel sektör tarafından değil, ulus devletlerin imkânlarıyla da oluşturulacak hayati yapılanmalar önem taşımaya başlamıştır (Özay, 2020: 64). En temel insan ihtiyaçlarına yönelik ulus devletlerin düzenleyici rolünün ne derece önemli olduğu salgınla birlikte bir kez daha anlaşılmıştır. Salgın sonrası ulus devletlerin gıda, sağlık ve sağlık ekipmanları gibi hayati alanları daha fazla destekleyeceği ve bu sektörleri regüle etmeleri beklenmektedir.

Pandemiyle birlikte realist teorisinin “iç ve dış politikada temel aktörün devlet olduğu” görüşü bir kez daha doğrulanmıştır. Küresel krizlerde başat rol oynaması beklenen uluslararası kuruluşların etkisiz kalması ise liberal teorisinin sorgulanmasına yol açmıştır. Dünya ekonomisinin büyük bir bölümünü yöneten ülkelerin neredeyse tamamının liberal bir ekonomik yapıya sahip olmalarına karşın, yeni dönemde devletlerin ekonominin belli alanlarındaki ağırlığı artacak ve devletler daha çok korumacı politikalara yöneleceklerdir. Özellikle tarım ve sağlık sektörlerine devlet müdahalelerinin önümüzdeki dönemde artacağını rahatlıkla söyleyebiliriz.

2.2. Ekonomik Etkileri

Pandemi, dünyada yaşayan herkesi etkilemeye başlamış, öngörülemezlik nedeniyle ekonominin bir çok alanlarında duraksama yaşanmaya başlamıştır. Bu krizin etkilerinin 2008 krizinden daha büyük olacağı beklenmektedir (Garofali, 2020: 57). Beklenmedik durum nedeniyle ekonomiler durgunluğa girmiş, bazı sektörler diğerlerinden daha fazla olumsuz etkilenmişlerdir. Ekonomik durgunluk işsizliği etkilemiştir. DTÖ'ye göre bu süreçte uluslararası ticaret % 13 ile % 32 arasında etkilenecektir. Bunun daha kötüsünün yaşanmaması ise pandeminin kontrol altına alınması ve finansal-ticari tedbirlerin yerinde ve zamanında uygulanmasına bağlıdır (Daze Aramayo ve Vokoun, 2020: 61).

Salgın ilk aşamada en çok tedarik zincirlerini etkilemeye başlamış, tamamıyla sınırlar ötesi ve küresel olarak tasarlanan tedarik zincirleri, öncelikle Çin'in üretim kapasitesinin azalması, sonrasında da virüsün Batı ülkelerini vurmasıyla artan talep karşısında yetersiz kalmaya başlamıştır. Gıdadan tekstile ve elektroniğe değişik alanlarda faaliyet gösteren birçok şirket, yeni tedarik zincirlerini tasarlamaya, coğrafi kaynak çeşitliliğine gitmeye ve yapabildikleri alanlarda yerel alternatifler oluşturmaya başlamışlardır (Zarifoglu, 2020: 107-108).

Asya, Avrupa, Amerika ve diğer bölgelerde ticaretin büyük oranda daralması, küresel üretim zincirini de sekteye uğratmaya başlamıştır. Küresel üretimin % 70'inden fazlasını gerçekleştiren ekonomilerin virüsle derinlemesine mücadeleleri, üretimin azalmasının en büyük nedenidir. Salgın arz, talep ve finans-sermaye olmak üzere üç değişkeni etkileyecektir. Talep kısmındaki daralmanın bir kısmı, kamu harcamaları ve hükümetlerin gelir desteği, vergi indirimi, ayni veya nakdi yardımlarla özellikle gelişmiş ülkelerde telafi edilebilmektedir. Fakat korku, panik ve yayılma endişesi nedeniyle tüketici talebi, tamamının kamu desteği ile karşılanmasını olanaksız kılacak şekilde düşmeye devam etmektedir. Talebin olmadığı yerde ise arzın azalması ve toplu iflasların yaşanması muhtemeldir (Şanlı, 2020: 605).

IMF, WTO ve ILO, Nisan 2020 içerisinde korona virüsün ekonomi, ticaret ve istihdam üzerindeki etkilerini içeren raporlar yayınlamışlardır. Bu raporlardan çıkan sonuçlara göre dünya ekonomisi 2020'de % 3-4 küçülürken, küresel ticaret en iyi ihtimalle % 11 küçülecektir. ILO'ya göre, dünya genelinde çalışanların % 35'i büyük risk altında, işini kaybedenlerin sayısı ve kapanan iş yerleri sayısı milyonları aşacaktır. Fakat IMF virüsün ekonomik etkilerinin tahmin edilenden daha fazla olacağını belirterek nisan ayı tahminlerini tekrar güncelleneceğini belirtmiştir. Yani küresel ekonominin %3'den daha fazla küçülebileceği tahmin edilmektedir. WTO verilerine göre Küresel toplam ticaret yaklaşık %12 küçülebilecek, en kötü senaryoda ise %35 küçülebilecektir (Şanlı, 2020: 623).

Krizin ekonomik olarak en büyük etkileri hizmet sektöründe ortaya çıkmıştır. İspanya gibi ekonomileri hizmet sektörüne ve turizme bağlı ülkeler bu süreçten çok daha fazla etkilenmişlerdir (Olivia ve Gracia, 2020: 7). Ülkeler arası hatta ülke içerisinde uygulanan seyahat kısıtlamaları turizme bağlı birçok sektörü etkilemiş, hizmet sektöründeki birçok işyerinin salgın nedeniyle zorunlu olarak kapatılması ise ülkelerin işsizlik rakamlarını artırmıştır. Bu durum aynı zamanda bazı devletlerin gelirlerinde de önemli bir düşüşe yol açmıştır. Uluslararası ekonomi politik ekseninde değerlendirildiğinde Covid-19'un küresel ekonomideki kısa-orta vadeli risk ve belirsizlikleri artırdığı görülmektedir. Salgınla birlikte gelecekte oluşması muhtemel salgın hastalıklarla mücadelede, uluslararası işbirliği sürecinin, fonksiyonel bir çerçevede işletilmesinin zorunlu olduğunu ortaya çıkarmış (Macar ve Asal, 2020: 236) ancak; pandemi ilan edilmesinden itibaren bir yıldan fazla bir zaman geçmesine karşın, salgının ekonomik etkileri ile mücadeleye yönelik etkili bir uluslararası işbirliği henüz geliştirilememiştir. Salgınla mücadelede küresel işbirliğinin sağlanamamış olması ise gelecekte

tüm ülkelerin stratejik sektörlerini koruma ve desteklemeye yönelmelerine neden olacaktır. Bu kapsamda tarım yeni dönemin en önemli sektörlerinden birisi haline gelecektir.

2.3. Toplumsal Etkileri

Salgın hastalıklar her ne kadar tıbbi bir problem olarak algılansa da toplumları çok boyutlu etkilemektedir. Ölüm riski ve temel gereksinimleri karşılayamama duygusu insanları korkuya sevk etmekte; izole bir yaşam toplumsal bağları ve insan ilişkilerini zayıflatmaktadır.

COVID-19 daha şimdiden ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının arttığını göstermektedir. Bu durum kültürel iletişime, diyaloga ve uluslararası dayanışmaya zarar vermektedir. Sınırların kapatılmış olması, ticaret ve turizmin durma noktasına gelmiş olması toplumlararası dayanışmayı olumsuz etkilemektedir (Mansouri, 2020: 2). Salgının kitlesel psikoloji üzerindeki önemli etkilerinden biri korku ve kaygı düzeylerindeki artıştır. Buna bağlı olarak tutum ve davranış kalıplarında değişiklikler beklenmelidir. Görülme sıklığı artan ölüm korkusu ve yaygın dehşet hissi, insanların benlik saygılarını etkilediğinden, bu saygıyı tamir etmek için insanlar kültürel değerlerine ve inanç sistemlerine daha fazla sahip çıkmaya yönelmektedirler (Taştan vd. 2020: 5).

Bilişim teknolojisindeki gelişim uzun zamandan beri yaşamın her alanını etkileyerek köklü değişimlere neden olmuş (Tunç, Belli ve Aydın, 2017: 686), pandemi sürecinde ise bilişim teknolojisi her zamankinden çok daha fazla vazgeçilmez hale gelmiştir. Evlerinde sosyal izolasyona uymak zorunda kalan iş ve eğitim dünyası, normal bir zamanda çok uzun sürebilecek bir atılım ile, uzaktan erişime geçmiş ve bu uzaktan erişim modelleri ile çalışma ve eğitim hayatlarının devamının mümkün olduğu görülmüştür. Ancak bu durumun özellikle gençler ve çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olacağı muhakkaktır. Salgın sonrası da devam etmesi beklenen teknolojik bağımlılık sonucu toplumsal ilişkiler ve dayanışma ruhu belli oranda zayıflayacaktır.

Salgından korunmak için uzmanlar tarafından önerilen maske, mesafe ve hijyen kuralları tüketim alışkanlıklarında ve sosyal ilişkilerde önemli değişimlere yol açmıştır. Sosyal bir canlı olan insanın monoton bir yaşam tarzını uzun süre yaşamak zorunda kalması salgın sonrası da selamlaşmadan, toplu ortamlarda zaman geçirmeye kadar insan davranışlarında uzun süre kalıcı değişimlere yol açabilecektir.

3. COVID-19 Sonrası Uluslararası Sistem: Değişim ve Dönüşüme Yönelik Beklentiler

Uluslararası sistem, aralarında doğrudan ya da dolaylı ilişkiler bulunan ve oluşturdukları davranışsal düzenlilikler ile dış çevreden ayrılan ve bir ilişkiler ağı oluşturan değişkenler olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda uluslararası sistem; devletler, uluslararası örgütler, bunların oluşmasına katkı sağladığı bölgesel sistemler ve yapısal belirleyiciler arasındaki etkileşimlerden oluşan bir bütündür (Ateş, 2014: 419). Uluslararası sistemin tek kutuplu, iki kutuplu çok kutuplu gibi bir görünüm kazanması ise nüfus, coğrafya, zenginlik sanayi ve askeri kapasite gibi güç unsurlarının devletler arasındaki dağılımı ya da paylaşımından kaynaklanmaktadır. Sahip oldukları milli güç unsurları ile uluslararası politikayı ve gündemi kendi çıkarları doğrultusunda değiştirebilme kapasitesine sahip olan aktörler küresel güç, benzer şekilde bulunduğu bölgedeki politikayı kendi çıkar ve gündemi çerçevesinde şekillendirebilme kapasitesine sahip olan aktörler ise bölgesel güç olarak adlandırılmaktadırlar (Bağbaşıoğlu, 2020: 100).

Teknolojide ve ekonomide yaşanan hızlı değişim ve dönüşümler uluslararası sistemin büyük çaplı değişimler yaşamasına neden olmuştur (Bakan ve Tuncel, 2012: 59). 1648 Vestfalya Antlaşması ile oluşmaya başlayan uluslararası sistem devletlerin egemenliğine dayalı bir yapı oluşturmuş, Birinci Dünya Savaşı sonrasında daha çok ideolojik bölünmeye¹ dayalı çok kutuplu sistem hakim olmuş, İkinci Dünya Savaşı sonrası ise dünya, ABD'nin önderlik ettiği Batı Bloğu ve SSCB'nin önderlik ettiği Doğu Bloğu olmak üzere iki kutuplu bir yapıya evrilmiştir. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD, siyasi, ekonomik ve askeri bakımdan tek hegemon güç olarak kalmış ve uluslararası örgütler üzerindeki etkisi belirgin hale gelmiştir. Son on yılda ise ABD'nin yanında Çin ve Rusya'da küresel sistemde ABD'ye rakip olarak belirmişlerdir.

Günümüzde uluslararası sistemin temel aktörleri devletler olmakla birlikte BM, AB, Şanghay İşbirliği Örgütü gibi küresel ve bölgesel yapılanmaların da sistemin şekillenmesinde önemli rol oynadıkları kabul edilmektedir. Bu örgütler aracılığıyla dünyada siyasi, ekonomik ve toplumsal manada bir standart oluşturulmaya çalışılması küreselleşmenin ivme kazanmasına neden olmuştur.

Siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda entegrasyonu beraberinde getiren küreselleşme süreci sorunların da küreselleşmesine yol açmıştır (Kaypak ve Yılmaz, 2019: 856). Küreselleşme ekonomileri, kültürleri ve

¹ Birinci Dünya Savaşı sonrası ulus devletlerin tek başlarına bağımsızlıklarını koruyamayacakları belli olmuş ve bu durum kapitalist, faşist ve sosyalist olmak üzere üç bloğun oluşumuna yol açmıştır (Dugin, 2019: 14)

insanları karşılıklı bağımlı hale getirerek refaha ve ekonomik büyümeye sebep olmuştur. Bununla birlikte modern küreselleşme serbest dolaşım ve ticaretle birlikte aynı zamanda virüsün yayılmasının da temel sebebi sayılmaktadır (Zhu, 2020: 1). Sınırların ortadan kalktığı, bireylerin, mal ve hizmetler ile sermayenin özgürce hareket ettiği bir dünyadan sadece birkaç hafta içerisinde sınırların fiziksel olarak kapatıldığı, seyahat imkânlarının ortadan kalktığı, bireylerin evden çıkamadığı, mal, hizmet ve sermaye hiçbir yere gidemezken dünya çapında serbestçe hareket edebilme kabiliyetinin sadece virüse ait olduğu bir dünyaya geçilmiştir (Atlı, 2020: 55). Tarihte meydana gelen büyük savaşlar ve diğer küresel bunalımların insan yaşamını derinden etkilediği görülmüştür. Ancak; insanlığın bu düzeyde büyük ve hızlı bir yaşam tarzı değişikliğini ilk defa yaşamakta olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunun temel nedeni kuşkusuz küreselleşmenin ulaştığı boyut ve uluslararası sistemin karşılıklı bağımlılık üzerine temellendirilmiş olmasıdır.

Carrieras ve Malamud (2020: 20), dünyanın ve insanlığın “yeni tehditler, uluslararası kurumların krizi ve devletlerin rolü” olmak üzere üç önemli konuyla karşı karşıya olduğunu vurgulamaktadırlar. Uluslararası sistemdeki köklü değişimlerin büyük krizler sonrası meydana geldiği görülmektedir. Söz konusu krizlerden biri; insanlık tarihi kadar eski olan ve uluslararası sistem üzerinde çok ciddi ekonomik, siyasi, sosyal ve toplumsal etkilere yol açan salgınlardır. Aslında, tüm salgınlar küreselleşme tarihinin kırılma noktalarıdır ve uluslararası sistemin kurallarını derinden etkilemiştir. Bugün yaşanan kriz de yirmi birinci yüzyılın dönüm noktası olabilecek derinliktedir (Oğurlu, 2020: 793).

Uzun yıllardır güvenlik odaklı olarak kurgulanan uluslararası sistem ne güvenlik sorunlarına ne de insana dair diğer sorunlara yeterli çözüm üretmemektedir. Dolayısıyla insanlığın yaşamını tehdit edebilecek gıda sorunu, su sorunu, salgın hastalıklar ise neredeyse hiç gündem olmamaktadır. Neo liberal politikardan başka doğru tanınmayan devletler ise sağlık ve gıda gibi en hayati alanları dahi özel sektöre bırakmış, güvenlik ve dış politika konularına yoğunlaşmıştır. Bu durum hem uluslararası sistemin hem de ulus devletlerin yeni tehditlere karşı bağımsızlık sisteminin gelişmemesine neden olmuştur. COVID-19 sürecinde ise bu durum daha da belirgin hale gelmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra inşa edilen BM sisteminin küresel krizleri önlemedeki başarısızlıkları, şu an için alternatifi bulunmayan BM sistemini sorgulanır hale getirmiştir (Ağır ve Aksu, 2017: 43). Bretton Woods kurumlarının ve çok sayıda bölgesel kuruluşun rolleri ve bütçeleri 1989'dan bu yana genişlemiş; ancak işlevsizliklerini anlaşılmıştır. 1994-2008 yılları arasında yaşanan ekonomik krizlerde Bretton Woods kurumlarının işlevlerini yerine getiremedikleri tartışma konusu olmuş, 20. yüzyılın sonlarında başlayan bir dizi tek taraflı müdahalenin ardından (1999'da Yugoslavya'nın bombalanması), 2003'te Irak'a ABD müdahalesi, Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhak etmesi, Suriye'de çeşitli koalisyonların müdahalelerinde BM'nin etkili olamaması küresel sistemin işlevsizliğini göstermiştir (Gama, 2020: 1). Virüs liberal uluslararası kurumları etkisizleştirmemiş, zaten sorgulanır halde olan bu kuruluşların etkisizliklerini açığa çıkarmıştır (Lika, 2020: 14). Virüsle birlikte uluslararası kuruluşların küresel güvenlik sorunlarının yanında, en temel insani sorunlara da müdahale yeteneğine sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Bu durum aslında uluslararası kuruluşların yeni dönemde önemlerini artmalarını ve daha verimli çalışmalarını zorunlu kılmaktadır. Çünkü küresel sorunlarla yerel mücadeleyle başarı sağlamak mümkün olmayacaktır.

1948 yılında BM bünyesinde kurulan Dünya Sağlık Örgütü tüm insanların mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşmasını sağlamayı temel ilke edinmiştir. DSÖ, 30 Ocak 2020'de uluslararası kamu sağlığı acil durumu ilan etmiş 11 Mart 2020 tarihinde ise hastalığı pandemi olarak tanımlamıştır. Bu durum örgütün müdahalede geç kaldığı gerekçesiyle suçlanmasına neden olmuştur.

Küresel salgın, istisnasız bütün uluslararası örgütlerin kâğıt üzerindeki temel misyonlarını yerine getirmekteki yetersizliklerini ve zaman içinde şişirilmiş bürokratik yapılarından ibaret olduklarını açığa çıkarmıştır (Kıbaroğlu, 2020: 52). Ne BM, ne de en etkili bölgesel oluşum olan AB krizin başlangıcından itibaren etkili bir mücadele ortaya koyamamıştır. AB ülkeleri arasında yardımlaşma krizin başlangıcından itibaren çok sınırlı düzeyde kalmış, bu durum birliğin ana iskeleti olan Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkelere birliğin diğer ülkeleri nezdindeki güvenilirliklerinin sarsılmasına neden olmuştur. AB'nin krizin başlangıcından itibaren ciddi bir dayanışma sergileyememesi bile ulus devletlerin uluslararası kuruluşlardan daha önemli olduğu algısının güçlenmesine kafi gelmektedir.

COVID-19'un jeopolitik etkisinin Richard Haass'ın işaret ettiği gibi, “tarihi yeniden şekillendirme” değil, “hızlandırma” şeklinde olması daha makul gözükmektedir. Haass'a göre beklenmesi gereken II. Dünya Savaşı sonrası işbirliği değil, I. Dünya Savaşı sonrası belirsizliğidir. Bu da, ABD liderliğinin düşmeye devam etmesi, küresel iş birliğinin daha da zayıflaması, birçok ülkenin başarısız devlete dönüşmesi ve büyük güç rekabetinin derinleşmesi anlamına gelecektir. Uluslararası sistemin geleceğinin şekillenmesinde en etkili iki

aktör olan ABD ve Çin'in pandemi sonrasında iş birliği yapmaması, aksine çok boyutlu ve sert bir kapışmaya girmesi, ticaret savaşlarına virüs savaşlarının da eklenmesi anlamına gelmektedir. Yeni bir dünya düzeni kurulmasa da "büyük güç rekabetine dayalı düzensizliğin" yani "türbülansın" yoğunlaşmaya devam edeceği anlaşılmaktadır (Duran, 2020: 30). Uluslararası sisteme yön veren büyük devletler dünyanın sorunlarına çözüm üretememektedirler. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük ülke liderleri küresel sistemin sorunlarının çözümüne çaba harcamışken, günümüzde bu vizyondaki liderlerin bulunmadığı görülmektedir.

"Bugün Amerika'nın başında, ne 1914'te barışçıl bir vizyonla tüm dünyaya "14 ilke" yayımlayıp Milletler Cemiyetini kuran Wilson vardır; ne de İkinci Dünya Savaşı sırasında Transatlantik Bildirisi'ni hazırlatıp Rusya ve İngiltere ile iş birliği yaparak Birleşmiş Milletler'in temelini atan Roosevelt vardır. Aynı şekilde Avrupa da bugün Birleşik Avrupa'nın siyasi temellerini atan J. Monnet, W. Churchill, R. Schuman, A. Gasperi, K. Adenauer gibi vizyoner liderlikten mahrumdur. Dolayısıyla Kissinger gibi realist bir diplomat bile Batılılara çok taraflılığa geri dönüş çağrısı yapsa da, virüs salgını çok büyük dalgalar halinde insanlığı tahrip edecek devasa sonuçlar yaratmadığı sürece böyle bir ruhun Batı'da yeniden nüksetmesi kolay olmayacaktır" (Akgün, 2020: 80). Salgının daha da ağır sonuçlara yol açması halinde ne olacağını bugünden kestirmek olanaksız olmakla birlikte salgının başlangıcından itibaren ne ABD, ne Çin, ne de Rusya küresel çaplı olan salgınla mücadelede somut bir küresel mücadele stratejisi oluşturulması için öncül olamamışlardır. Küresel anlamda güçlü ülkelerin krizle birlikte mücadele edilmesi hususunda liderlik etmeye istekli olmadıkları görülmektedir.

Uluslararası ilişkiler açısından da krizin ortaya çıkartacağı değil, hızlandıracağı bazı eğilimlerden bahsetmek daha doğru olacaktır. Uluslararası siyasetin gidişatına ilişkin küreselleşme bağlamında yapılan "yeni dünya düzeni" tartışmalarının bu krizle birlikte daha da canlandığı muhakkaktır. Ancak bu tartışmaların, dünya siyasi-ekonomik sistemini, ipuçlarını kriz öncesinde gördüğümüz eğilimlerden tamamen farklı bir yöne taşınmasından ziyade, hâlihazırda başlamış evrimleşmesine katkı yapacağını öngörmemiz daha doğru olacaktır (Aydın, 2020: 41).

Pandemi sonrası Batı merkezli sistem yerini, içerisinde batılı olmayan Çin, Hindistan ve diğerlerinin de yer alacağı, çok kutuplu bir yapıya bırakabilir (Heine, 2020: 23). Dünya tek kutupluluktan iki kutupluluğa belki de çok kutupluluğa ilerlemektedir. Yeni jeopolitik modelde iki kutup birbiriyle rekabet halindedir. İki kutupta farklı güç ve farklı ideallere sahipler. Demokratik ideallere sahip Trans Atlantik grubu ABD ve AB; diğer grubu ise Çin ve Rusya temsil etmektedir (Pila, 2020: 39). Küresel işbirliği birçok alanda azalmıştır. Milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı yükselmiş, Şengen bölgesinde bile sınır geçişleri sınırlandırılmış, AB kurumları üyelerine yardımda yetersiz kalmıştır (Bettiza, 2020: 2). Bağlantılılığın sembolü sayılan küresel kurumlar ve AB gibi kuruluşlar dayanışma eksikliği ve iç çekişmelerle prestij kaybına uğramışlardır (Okur, 2020: 323).

Salgının uzun süre devam etmesi, görece zayıf ülkelerin kaynaklarını tüketerek istikrarsızlığa sürüklenmelerine, içerde meşruiyet kriziyle, dışarda da krizden güçlü çıkan devletlerin yeni güç dengelerine göre nüfuz alanları kurma stratejileriyle yüzleşmesine neden olabilecektir. Bu durum, yerelden küresele uzanan yelpazede muhtelif devlet dışı aktörlerin yükselişleri için güç boşluğu üretebilir ve dünya düzeninde meşruiyet ve güç eksenli köklü değişimler yaşanmasını tetikleyebilir (Okur, 2020: 317). Higgot (2020:5), pandemi sonrası yaşanacak ekonomik daralmanın yeni jeopolitik etkilerinin olacağını, sosyo-ekonomik yetersizlikler sonucu popülist otoriter yönetimlerin daha fazla kabul göreceğini, temel özgürlüklere ve çevre sorunlarına duyarlılığın azalacağını vurgulamaktadır.

Küreselleşme sürecinde sıklıkla dile getirilen ulusal sınırların ortadan kalkacağı ve bir dünya devletine doğru yol alındığı ifadesi yeni süreçte daha fazla sorgulanır hale gelecektir. Realizmin askeri güç, ekonomik güç, nüfus vb. kriterlerinin yanında kendi kendine yeterlilik unsuru, daha da önemli hale gelecektir. BM, AB, ŞİÖ ve Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kuruluşların süreçteki başarısızlıkları sonucu, güçlü ulus devlete olan ihtiyaç artacaktır. Güçlü ulus devlete olan ihtiyaç ise siyasal sistemlerde de kısmi değişimlere yol açabilecektir. Temel değer olan demokrasiden ödün veriliyor olması uluslararası sistem ve halklar tarafından makul karşılanabilecektir. Daha doğrusu uluslararası kuruluşların değerlendirmelerinin çok fazla rağbet görmeyeceği bir döneme girildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Yeni dönemde gıda güvenliği ve dolayısıyla tarım politikaları daha önemli hale gelecektir. Ülkeler gıda da kendi kendine yeterli hale gelebilmek için bu alana daha fazla kaynak aktarmak durumunda kalabileceklerdir. Gıda yeterliliğinin nükleer silah üretmekten daha kıymetli olduğu dünya kamuoyunun genel kanaati haline şimdiden gelmiştir bile.

Özellikle 1990'lı yılların ilk yarısından itibaren küresel çapta ivme kazanan serbest dolaşım pandemi süreciyle birlikten fiilen ortadan kalkmıştır. Hukuki olarak sona ermesi bile serbest dolaşımın eski haline çok kısa sürede gelmesi beklenmemelidir. Siyasi, ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla öne çıkan küreselleşme sürecinin sonlanmasa da hız keseceği muhakkaktır. Yeni süreçte çalışma hayatına dair de çok hızlı dönüşümlerin yaşanması beklenmelidir. Pandemi sürecinde kamu ve özel sektör çalışmalarının önemli bir bölümünün elektronik ortamda yürütülmeye başlanması yeni bir çalışma hayatının fiilen başlamış olduğunu da göstermiştir. Bu durumun yaygınlaşması beklenmelidir.

Etkileşim ve iletişimin giderek daha yoğun ve güçlü hale geldiği dünyamızda bu salgınların doğurduğu olumsuz sonuçların da aynı oranda etkili ve güçlü olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla modern toplumlarda salgınla mücadele yöntemleri geleneksel toplumlarda olduğundan farklılaşarak karşımıza çıkmaktadır. Covid-19 ile bütüncül bir mücadele yöntemi geliştirilmesi elzemdir (Tunç ve Atıcı, 2020: 358). Küresel krizlere yönelik küresel yönetim sistemleri oluşturulmaz ise uluslararası sistem için gerekli adımlar atılmazsa bu virüs küreselleşmenin yıkımı için son pandemi olmayacaktır (Zhu, 2020: 5). Küresel yönetim sistemlerinin oluşturulabilmesi için BM sisteminin iyi işletilmesi gerekmektedir.

Virüsün yayılmasıyla birlikte dünya, ticari ve ekonomik faaliyetlerin rahatça yürütülebildiği, sınırların önemsiz kılındığı ve küreselleşmenin egemen olduğu, idealizm temelli bir yapıdan; ticari ve ekonomik faaliyetlerin zorlukla yapılabildiği, devletlerin güç kazanarak yetkiyi ele aldığı ve her devletin kendi olanakları dâhilinde, yaşama tutunabildiği bir sürece evrilmiştir. Yaşanan süreç dünya genelinde bir belirsizliğin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bu süreç uluslararası sistemi kırılgan ve belirsiz hale getirmekte olup, artık Koronavirüs öncesi ve Koronavirüs sonrası dönem diye adlandırabileceğimiz bir sürece girmiş bulunmaktayız (Kaya, 2020: 271). Koronavirüs sonrası dönemin ise tüm alanlarda olduğu gibi uluslararası sistemde de bir takım değişimleri beraberinde getireceği muhakkaktır.

Yeni dönemde, ulus devlet yapılanmaları güçlenecek, ekonominin temel alanlarına devlet müdahalesi artacaktır. Soğuk Savaş sonrası ABD merkezli tek kutuplu bir dünya yerine Çin, Rusya, Hindistan, Japonya, Almanya, Türkiye, İran, Brezilya gibi bazı bölgesel güçlerin de küresel sistemde daha aktif olmalarıyla yeni bir uluslararası sistem zaman içerisinde belirgin hale gelebilecektir. BM ve bağlı kuruluşlarının prestiji uzun yıllardan beri azalmış olmakla birlikte, bu sistemin yerine yenisini koyabilecek bir iradenin oluşmasını beklemek gerçeklikten uzaktır. Bu kuruluşların meşruiyeti kuşkusuz daha net olarak tartışılmaya başlanacak, ancak bir konsensüs sağlanamayacak olması nedeniyle sistemde köklü değişimler gerçekleşmeyecektir. Karşılıklı bağımlılığa dayalı olarak şekillendirilmiş AB ise bu süreçten en fazla etkilenen uluslararası örgüt olacaktır. İlerleyen zamanlarda dağılmasının gündeme gelmesi muhtemeldir. Buna karşılık bölgeselleşme daha fazla önem kazanacak, bölgesel oluşumların önemi ve sorun çözebilme kabiliyetleri artacaktır.

4. Sonuç

COVID-19 salgını siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan birçok değişimlere yol açmış ve insana dair birçok meselenin derinden sorgulanmasına yol açmıştır. Bu sorgulamalardan en önemlisi ise uluslararası sisteme yönelik olmuştur. Bu çalışma; salgın sonrası uluslararası sistemde Fransız Devrimi, Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı veya Soğuk Savaş'ın bitimi gibi keskin değişimlerin gerçekleşmeyeceği; ancak çok boyutlu etkileri uzun yıllar boyu devam edecek yeni bir algının oluşacağı iddiasındadır.

Küreselleşme paradigmalarında önemli bir değişime yol açması muhakkak olan salgın sonucu küresel sisteme dair ortaya çıkan en önemli husus uluslar üstü kriz yönetim mekanizmalarının uluslararası sistemde bulunmamasıdır. Daha çok güvenlik meselelerine odaklı olarak kurgulanmış uluslararası sistemin, özellikle BM sisteminin, küresel ve bölgesel güvenlik sorunlarını çözüme kavuşturma konusunda yeterli başarıyı sağlayamadığı zaten bilinmekte ve sorgulanmaktaydı. BM'nin salgına yönelik yetersiz politikaları kuruma olan güveni iyice sarsarak realizm teorisinin "uluslararası örgütlerin bağımsız karar alabilme iradesinden yoksun oldukları" yargısını haklı çıkarmıştır. Salgının başlangıcından itibaren en fazla hayal kırıklığı oluşturan uluslararası kuruluş ise, kurumsallaşmasını tamamlamış yapısıyla ekonomik ve sosyal meselelerde belirli bir mesafe katetmiş ve önemli başarılar sağlamış olan, AB olmuştur. Bu durum ulus devletlerin güçleneceğini göstermektedir.

COVID-19'un laboratuvar üretimi bir virüs olup olmadığı tartışmalarının uzun bir müddet devam etmesi beklenmelidir. Uluslararası örgütlerin buna net bir cevap bulamaması, üzerinden bir yıl geçmesine karşın virüsün başlangıcına ilişkin dünya kamuoyuna somut bir delil sunulamamış olması DSÖ'ye olan güveni sarsmıştır. ABD eski devlet başkanı Trump, uluslararası kuruluşları aşağılamış ve görevlerini yapmamakla

itham etmiştir. Bununla da yetinmeyen Trump Dünya Sağlık Örgütü'ne ödeme yapmayacağını duyurmuş, aynı zamanda virüsün tüm dünyaya yayılmasından Çin'in sorumlu olduğunu ifade etmiştir.

Pandemi sonrası ABD ve Çin arasında iki kutuplu soğuk savaşın daha belirgin hale geleceği şimdiden anlaşılmaktadır. Soğuk savaşın sonlanmasıyla başlayan iki ülke arasındaki ekonomik rekabet derinleşmiş ve siyasi alana taşınmıştır. ABD'nin Çin'i çevrelemeye çalışması ve Çin'in bundan rahatsızlık duyarak çeşitli vesilelerle ABD'ye karşı duruş sergilemesi bu rekabeti kızıştırmıştır. ABD devlet başkanının virüsü Çin virüsü olarak tanımlaması spontane bir konuşma olarak düşünülmemelidir.

Küresel olan salgınla mücadele küresel bir yönetim mekanizmasını zorunlu kılsa da, şu ana kadar bu yeterli düzeyde sağlanamamıştır. Uluslararası örgütlere en fazla ihtiyaç duyulan anda bu örgütlerin etkisiz ve yetersiz kalmaları, COVID-19 öncesi de birçok fonksiyonu zaten sorgulanır hale gelmiş olan uluslararası kurumlara, BM ve AB'de dahil, duyulan saygının ve güvenin azalmasına yol açmıştır. Bu durum uluslararası politikanın daha geleneksel hale gelmesine, uluslararası politikada ulus devlet merkezli ilişkilerin belirleyici olmasına yol açacaktır. Kriz zamanlarında insanların idealist fikirlerden uzaklaşarak güce ihtiyaç duymaları ise otoriter ve milliyetçi rejimlerin güçlenmesine zemin hazırlayabilir.

Teşekkür

Bu çalışma (Proje No: 2197), İnönü Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı İnönü Üniversitesi BAP birimine teşekkürlerimizi sunarız.

Kaynaklar

- Ağır, O. ve Aksu, Z. (2017). "Birleşmiş Milletler'in Suriye Krizine Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi", *ASSAM International Refereed Journal*, Cilt 4, Sayı 9, 43-55.
- Akgün, B. (2020). "COVID-19 ve Uluslararası Kurumların Rolü", *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: MATSA Basımevi, 76-81.
- Alvarez, J. (2020). "Public Diplomacy, Soft Power and the Narratives of COVID-19 in the Initial Phase of Pandemic", Ed. Gian Luca Gardini, *The World Before and After The COVID-19*, *Stockholm: European Institute of International Studies*, 11-15.
- Ateş, D. (2014). "Uluslararası Sistem", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Ed. Ali Balcı ve Şaban Kardeş, İstanbul: Küre Yayınları, 419-430.
- Atlı, A. (2020). COVID-19 Küreselleşmenin Sonunu Mu Getirecek? *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: MATSA Basımevi, 54-59.
- Aydın, M. (2020). "COVID-19 ve Uluslararası Düzen", *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: MATSA Basımevi, 40-45.
- Aydınlı, E. (2020). Salgınlar ve Uluslararası Sistemin Dayanıklılığı, *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: MATSA Basımevi, 35-40.
- Bakan, S. Tuncel, G. (2012). Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi, *Birey ve Toplum Dergisi*, Cilt:2, Sayı:3, 51-66.
- Bağbaşıoğlu, A. (2020). Koronavirüs Salgınının Uluslararası Örgütlerin Meşruiyeti ve Etkinliğine Yönelik Yansımaları: NATO Örneği, *Turkish Studies*, 15(4), 95-108.
- Bernardini, D. (2020). The Need for a New Governance in Health: The Rol Of The World Health Organization, Ed. Gian Luca Gardini, *The World Before and After The COVID-19*, *Stockholm: European Institute of International Studies*, 48-52.
- Bettiza, G. (2020). *The Pandemic and the end of the Liberal World Order as We Knew it*, <https://aspeniaonline.it/the-pandemic-and-the-end-of-the-liberal-world-order-as-we-knew-it/>.
- Carrieras, H. and Malamud, A. (2020). Cooperation, the State and the International Organization, Ed. Gian Luca Gardini, *The World Before and After The COVID-19*, *Stockholm: European Institute of International Studies*, 18-23.
- Daza A. Lourdez, V. Marek, (2020). Covid-19 and International Trade, Ed. Gian Luca Gardini, *The World Before and After The COVID-19*, *Stockholm: European Institute of International Studies*, 60-65.
- Dugin, A. (2019). *Dünya Adasında Son Savaş*, Çev. Arzu Yazıcıoğlu, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Duran, B. (2020). "Koronavirüs Sonrası Yeni Bir Dünya Düzeni Mi, Düzensizliği Mi", *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: MATSA Basımevi, 29-35.

- Gama, C. Frederico Pereira Da Silva, (2020), *Reframing Globalization: COVID-19 And 21st Century, Institutional Retreat*, <https://www.e-ir.info/2020/08/04/reframing-globalization-covid-19-and-21st-century-institutional-retreat/>.
- Garofali, A. (2020). International Economic Outlook in Times of Covid-19, Ed. Gian Luca Gardini, The World Before and After The COVID-19, *Stockholm: European Institute of International Studies*, 57-61.
- Hanioglu, Ş. (2020). Covid 19 Sonrası Küresel Düzen: İki Seçenek, *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: MATSA Basımevi, 24-29.
- Higgott, R. (2020). Three Scenarios For World Order After COVID-19: Can Multilateral Cooperation be Saved? <https://doc-research.org/2020/06/three-scenarios/>.
- Heine, J. (2020), A World Order Turned Upside Down? Ed. Gian Luca Gardini, The World Before and After The COVID-19, *Stockholm: European Institute of International Studies*, 23-28.
- Kaya, F. (2020). Pandemi Sonrası Değişen Uluslararası Sistem ve Küreselleşme, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 2020 Special Issue 261-273.
- Kaypak, Ş. Yılmaz, V. (2019). Security Understanding of a New Dimension in The Globalization Process and Environmental Effects, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 855-868.
- Kıbaroğlu, M. (2020). “COVID-19 Sonrası Dönemde Pozitif Ayrışma”, *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: MATSA Basımevi, 50-54.
- Lika, İ.(2020). The Possible Geopolitical Implications of The COVID-19 Pandemic, SETA Analysis, No:63.
- Macar, O. D. ve U. Y. Asal (2020). COVID-19 İle Uluslararası İlişkileri Yeniden Düşünmek: Tarih, Ekonomi ve Siyaset Ekseninde Bir Değerlendirme, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Yıl:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek)*, 222-239.
- Mansouri, F. (2020). The Socio-Cultural Implication of COVID-19, <https://en.unesco.org/news/socio-cultural-implications-covid-19>.
- Müftüler, M. (2020). “Küresel Salgın Tehdidi Altında Küresel Sistem”, *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: MATSA Basımevi, 20-24.
- Oğurlu, E. (2020). Tarih Boyunca Pandemiler ve Uluslararası Sisteme Etkileri, *Turkish Studies*, 15(4),791-805.
- Okur, M. A. (2020), COVID-19 Salgını, Dünya Düzeni ve Türkiye, *Akademik Hassasiyetler*, Cilt:7, Sayı:13, 311-335.
- Olivia, İ. and Gracia, M. (2020), The End of Globalisation? A Reflection on the Effects of the COVID-19 Crisis Using the Elcano Global Presence Index, *Elcano Royal Institute*, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari60-2020-olivie-gracia-end-of-globalisation-reflection-on-effects-of-covid-19-crisis-using-elcano-global-presence-index.
- Pila, Jesus R. Argumosa (2020). Covid-19, Jeopolitics and the New Balance of Power, Ed. Gian Luca Gardini, The World Before and After The COVID-19, *Stockholm:European Institute of International Studies*,35-40.
- Sauco, A. Nunez G, (2020). Old and New Order, Ed. Gian Luca Gardini, The World Before and After The COVID-19, *Stockholm: European Institute of International Studies*, 7-11.
- Şanlı, O. (2020). Keynesyen Model Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Küresel Ekonomiye Muhtemel Etkileri: ABD ve Çin Ekonomileri Üzerine Bir Araştırma, *ASEAD*, Cilt 7 Sayı 5, 597-634.
- Taştan, C. vd. (2020). *KOVID-19 Salgını ve Sonrası Psikolojik ve Sosyolojik Değerlendirmeler*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları: 90.
- Tunç, A. Aziz Belli ve Abdullah Aydın (2017), Kent Kimliği İle İnternet Kullanımı Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Y.2017, C.22, 1673-1688.
- Tunç, A. ve Atıcı, F.Z. (2020). Dünyada ve Türkiye’de Pandemilerle Mücadele: Risk ve Kriz Yönetimi Bağlamında Bir Değerlendirme, *Troyacademy* 5 (2), 329-362.
- Özay, M. (2020). “COVID-19, Ulus Devlet Ve Risk Toplumu”, *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: MATSA Basımevi, 63-67.
- Valiyeva, K. (2020). COVID-19 İle Ulus Devleti Yeniden Düşünmek, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Yıl:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek), 390-403.
- Zarifoglu, E. (2020). “COVID-19 Sonrası Küresel Ekonomi Trendleri”, *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara: MATSA Basımevi, 107-112.
- Zhu, H. Yue. (2020). COVID-19: Turning Point for Globalization, <https://yaleglobal.yale.edu/content/covid-19-turning-point-globalization>.